

การอ้างความไม่รู้ในพระวินัย Claiming Ignorance in the Discipline

พระมหาอินทร์วงศ์ อิศสรภานี
Phramaha Inthawong Issaraphanee, Dr.
วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน
inthawong_iss@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การอ้างความไม่รู้ในพระวินัยของภิกษุ โดยศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎกเป็นหลัก ประกอบกับเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า จากภาษิตกฎหมายที่ว่า ความไม่รู้กฎหมายไม่อาจเป็นข้อแก้ตัวได้ เพราะกฎหมายมีสภาพเด็ดขาดและทุกคนสามารถรู้กฎหมายได้ ในทางพระวินัยนั้นระบุว่า ความไม่รู้พระวินัยเป็นเหตุให้ภิกษุกระทำผิดได้ แต่การอ้างความไม่รู้พระวินัยนั้นสามารถตีความเป็น 2 อย่าง คือ 1) อาบัติทั่วไป สามารถอ้างความไม่รู้พระวินัยและไม่ต้องรับโทษ เช่น กรณีของภิกษุเมืองโกสัมพี ถ้อยคำหลักว่า “เมื่อไม่รู้ย่อมไม่ผิด” และ 2) อาบัติกลุ่มที่เป็นสัจจิตกะ สามารถอ้างความไม่รู้พระวินัยเพื่อไม่ต้องรับโทษได้ กลุ่มนี้จะต้องพิจารณาตามบทบัญญัติของพระวินัยเป็นเกณฑ์ เนื่องจากพระวินัยบางสิกขาบท ความผิดจะเกิดขึ้นเมื่อประกอบด้วยเจตนาเท่านั้น หากไม่เจตนา (สัญญาวิโมกข์) ย่อมไม่ผิด ถ้อยคำหลักว่า “ไม่สำคัญไม่ทันรู้ ย่อมไม่ผิด” การอ้างความไม่รู้พระวินัยจึงเป็นเหตุผลที่ยกขึ้นมาเพื่อให้พ้นผิดได้ ซึ่งแตกต่างจากหลักของกฎหมายทั่วไป

คำสำคัญ : พระวินัย กฎหมาย ความไม่รู้กฎหมาย

Abstract

This article aims to analyze the claims of ignorance in the monks' discipline by mainly studying information from the Tripitaka, relevant documents and research. The study found that, the law proverb that “Ignorance of the law cannot be an excuse” because the law is in absolute condition and everyone can know. In the way, the discipline states that the ignorance of the monks can make mistakes. But the claim of ignorance of the discipline can be interpreted as two ways: 1) General offense can claim ignorance and discipline and not be punished, as in the case of the Kosamphi monks, it regarded as "When I don't know, it's not wrong", and 2) The offense of the group ‘Sachittaka’ able to claim ignorance of the discipline so as not to be punished. This group will have to consider the provisions of the discipline as a basis. Due to certain disciplines an offense will only occur when it consists of intent. If not intentional (Vimokkha Sanna) would not be wrong, it regarded as "It doesn't know, it's not wrong." The claim of ignorance of the discipline is the reason that can be raised to escape. This is different from the principles of general law.

Keywords; law, principle, The claim of ignorance of the discipline

บทนำ

สุภาษิตกฎหมายว่า “ความไม่รู้กฎหมายไม่อาจเป็นข้อแก้ตัวได้” มาจากภาษาลาตินว่า “Ignorantia juris non excusat” ถอดความเป็นภาษาอังกฤษว่า Ignorance of the law is no excuse หลักการนี้เป็นสากลที่ยอมรับในนานาประเทศรวมทั้งประเทศไทยด้วย ซึ่งได้ปฏิบัติตามกันมาอย่างช้านาน ดังประมวลกฎหมายอาญาของไทย มาตรา 64 บัญญัติว่า “บุคคลจะแก้ตัวว่าไม่รู้กฎหมายเพื่อให้พ้นจากความรับผิดในทางอาญาไม่ได้ แต่ถ้าศาลเห็นว่าตามสภาพและพฤติการณ์ ผู้กระทำความผิดอาจจะไม่รู้กฎหมายบัญญัติว่าการกระทำนั้นเป็นความผิด ศาลอาจอนุญาตให้แสดงพยานหลักฐานต่อศาล และถ้าศาลเชื่อว่าผู้กระทำผิดไม่รู้กฎหมายบัญญัติไว้เช่นนั้น ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้” (กำชัย จงจักรพันธ์, (27 เมษายน 2563) ดังความปรากฏในเชิงอรรถท้ายคำพิพากษาฎีกาที่ 209/129 มีคำอธิบายเกี่ยวกับในข้อนี้เป็นหลักว่า “... ในเรื่องเข้าใจผิดนั้นมีว่า จะยกการเข้าใจกฎหมายผิดมาแก้ตัวไม่ได้ ด้วยเหตุว่า ถ้ายอมให้แก้ตัวได้ด้วยข้อนี้แล้ว ผู้ทำผิดทุกคนคงร้องว่า ตนเข้าใจกฎหมายผิดไป หลุดโทษได้ทุกคนกฎหมายเป็นอันไม่ต้องมีกัน ต่างคนต่างทำอะไรได้ตามชอบใจ...” อย่างไรก็ตาม มีกรณีที่หากไม่ยอมรับฟังความไม่รู้กฎหมายแล้ว ก็อาจจะเป็นการไม่ยุติธรรมจนเกินไป มาตรา 64 แห่งประมวลกฎหมายอาญา จึงยอมให้มีการแก้ตัวได้บ้าง เมื่อพิจารณาสภาพแห่งความผิด ถ้าศาลเชื่อความไม่รู้กฎหมายศาลอาจลดโทษให้แก่ผู้กระทำความผิดก็ได้ หรือไม่ลดโทษก็ได้ แต่ศาลจะไม่ลดโทษเลยไม่ได้ (เกียรติขจร วัฒนสวัสดิ์, 2540: 336.)

สาระสำคัญของประเด็นที่กล่าวมาข้างต้นคือ 1) จะอ้างความไม่รู้กฎหมายมาแก้ตัวในการทำผิดไม่ได้ 2) หากไม่รู้ว่าการกระทำนั้นผิดกฎหมายจริงๆ สามารถแสดงหลักฐานพยานได้ และ 3) ถึงอย่างไรก็ต้องรับโทษ จะมากหรือน้อยตามแต่ศาลจะพิจารณา แต่จะไม่รับโทษเลยไม่ได้ จึงเป็นเหตุให้ตั้งข้อสงสัยว่า พระวินัยสงฆ์นั้นมีสภาพเหมือนกฎหมาย ที่บัญญัติขึ้นมาเพื่อห้าม และ/หรืออนุญาตให้ภิกษุกระทำ ถ้าภิกษุทำผิดพระวินัยย่อมมีโทษตามที่พระวินัยบัญญัติไว้ หากภิกษุที่กระทำผิดนั้นอ้างความไม่รู้พระวินัยมาเป็นข้อแก้ตัวให้ตนเองไม่ต้องรับผิดทางพระวินัยจะได้หรือไม่ ทางพระพุทธศาสนามีหลักเกณฑ์การพิจารณาอย่างไร

หลักการอ้างความไม่รู้ในกฎหมาย

กฎหมายกับสังคมเป็นสิ่งคู่กัน ดังสุภาษิตกฎหมายละตินว่า ubi societas ibi ius แปลว่า ที่ไหนมีสังคม ที่นั่นมีกฎหมาย (สมศักดิ์ ปรีศนันท์ทกุล, 2550) เมื่อสังคมขยายตัวใหญ่ขึ้น มีความก้าวหน้าและพัฒนาการมากยิ่งขึ้น ความจำเป็นที่จะต้องมีกฎหมายก็มากขึ้นตามไปด้วย จนยากที่ประชาชนจะรับรู้กฎหมายได้อย่างครบถ้วน อย่างไรก็ตาม หลักการในเรื่องการห้ามยกความไม่รู้กฎหมายขึ้นเป็นข้อแก้ตัวสำหรับความรับผิดชอบทางกฎหมายนั้นก็ยังมีส่วนบังคับใช้อยู่ ด้วยเหตุผลหลายประการ เช่น การที่กฎหมายถือว่าทุกคนต้องรู้กฎหมายเพราะกฎหมายเป็นสิ่งที่แน่นอนเด็ดขาดและทุกคนสามารถรู้ได้ ทุกคนถูกสันนิษฐานว่ารู้กฎหมาย (everybody is presumed to know the law) การไม่รู้ในสิ่งที่ต้องเองมีพันธะต้องรู้จะนำมาเป็นข้อแก้ตัวไม่ได้ หากทุกคนตีความไม่รู้กฎหมายจะเป็นการสร้างความลำบากในการสืบสวนและการพิสูจน์ความจริง จนไม่สามารถอำนวยความสะดวกได้ เป็นต้น อนึ่ง ในแง่ของความเป็นภาวะวิสัยของกฎหมายนั้น กฎหมายเป็นเรื่องของกฎเกณฑ์ซึ่งบุคคลทั่วไปจะทราบได้จากผลการบังคับใช้กฎหมายของศาลหรือเจ้าหน้าที่ หากยอมให้มีการอ้างความไม่รู้ กฎหมายจะกลายเป็นอัตวิสัย ขาดความแน่นอนของการบังคับใช้ไปทันที ในกรณีที่บุคคลนั้นไม่รู้กฎหมายจริงๆ จึงมีความจำเป็นต้องเสียสละปัจเจกบุคคลเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม เพราะถ้ายอมให้อ้างความไม่รู้กฎหมายก็เท่ากับเป็นการสนับสนุนให้คนไม่สนใจกฎหมายและกระทำการผิดกฎหมายไปเรื่อยๆ (สมศักดิ์ ปรีศนันท์ทกุล, 2550)

ในระยะหลังมานี้เริ่มมีการคำนึงถึงผลกระทบของความไม่รู้กฎหมายที่มีต่อจิตใจของผู้กระทำผิด โดยยอมรับว่า การที่บุคคลกระทำความผิดโดยความไม่รู้ กฎหมายแพ่งถือว่าเป็นความสำคัญผิดในข้อเท็จจริง ทำให้ขาด

“เจตนา” แต่ก็ยังเป็นเพียงบางลักษณะของคติแห่งเท่านั้น ส่วนในคดีอาญาอื่นๆ ผู้กระทำยังคงอ้างความไม่รู้กฎหมายขึ้นแก้ตัวไม่ได้ แม้ความไม่รู้กฎหมายของบุคคลนั้นไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้หรือมีเหตุอันสมควรโดยไม่อาจตำหนิบุคคลผู้กระทำได้เลยก็ตาม สำหรับประเทศไทย ก่อนใช้กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127 ก็ถือหลักความไม่รู้กฎหมายไม่เป็นข้อแก้ตัวอยู่แล้ว ดังจะเห็นได้จากตำราหลักกฎหมายอาญาของขุนหลวงพระไกรสี (เทียม) ซึ่งพิมพ์ในปี ร.ศ.122 ซึ่งต่อมาเมื่อมีกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ.127 หลักความไม่รู้กฎหมายไม่เป็นข้อแก้ตัวปรากฏอยู่ในมาตรา 45 ของกฎหมายลักษณะอาญา แต่อย่างไรก็ตามเป็นที่ยอมรับกันในความเป็นจริงที่ว่า อาจมีบุคคลกระทำผิดโดยไม่รู้ว่าการกระทำนั้นมีกฎหมายบัญญัติเป็นความผิด จึงมีบทบัญญัติให้ศาลลดโทษให้แก่ผู้กระทำความผิดโดยสุจริต แต่จะลดโทษหรือไม่ขึ้นอยู่กัดุลยพินิจของศาลเท่านั้น ดังปรากฏในมาตรา 64 ของประมวลกฎหมายอาญาปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่า ในกระบวนการทางกฎหมายนั้น บุคคลจะอ้างความไม่รู้กฎหมายเพื่อจะไม่รับผิดชอบไม่ได้ ซึ่งเป็นไปตามหลักการพื้นฐานที่ว่า ทุกคนพึงรู้กฎหมาย แม้ภายหลังจะมีการผ่อนปรนให้พิจารณาถึงความไม่รู้กฎหมายโดยการพิจารณาถึงเจตนาของการกระทำผิดนั้นประกอบด้วย แต่อย่างไรก็ตาม ผู้กระทำความผิดจะไม่รับโทษเลยไม่ได้ หลักการความไม่รู้กฎหมายไม่อาจเป็นข้อแก้ตัวได้จึงถูกใช้มาจนถึงปัจจุบัน

เป้าหมายของการบัญญัติพระวินัย

ในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้บัญญัติพระวินัยด้วยพระองค์เองทั้งหมด ให้มีผลบังคับใช้แก่พระภิกษุและภิกษุณี การกระทำผิดพระวินัยนั้นมีโทษตามความหนักเบาซึ่งกำหนดไว้แล้วอย่างตายตัว จึงเป็นที่น่าสนใจว่าพระภิกษุจะอ้างความไม่รู้พระวินัยเพื่อไม่ต้องรับผิดชอบได้หรือไม่

วินัยในพุทธศาสนา ได้แก่ ศีล คือ หลักหรือข้อกำหนดที่ใช้บังคับแก่นักบวช (สมณะหรือสงฆ์) เป็นเครื่องปกครองพระสาวก เพื่อให้เกิดความเรียบร้อยบริสุทธิเสมอกันในสงฆ์ (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช, 2540: 361) เมื่อแรกแห่งการประกาศพระพุทธศาสนาและสถาปนาสถาบันสงฆ์ พระพุทธเจ้าศตวรรษมิได้ทรงบัญญัติพระวินัยไว้ล่วงหน้า เนื่องจากบุคคลที่เข้ามาอุปสมบทในขณะแรกนั้นเป็นผู้ที่มีศรัทธาเข้ามาบวชมุ่งมั่นเพื่อพระนิพพานอย่างแท้จริง อีกทั้งยังเป็นพระอรหันต์บุคคลเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น บรรดาภิกษุสงฆ์จึงเป็นอยู่ด้วยความสงบเรียบร้อย ไม่จำเป็นต้องบัญญัติพระวินัยขึ้นมากำกับ จะมีก็แต่เพียงหลัก “โอวาทปาฏิโมกข์” เท่านั้น การที่ยังไม่บัญญัติพระวินัยนี้ พระนาคเสนได้อธิบายว่า เปรียบเหมือนแพทย์ย่อมรู้สรรพคุณของยาทุกชนิดจะประกอบยาให้คนไข้รับประทานเมื่อถึงเวลาเท่านั้น แต่ถ้ายังไม่ถึงเวลาจะไม่ให้คนไข้รับประทาน เพราะอาจทำให้เกิดอันตรายต่อร่างกาย (ธีรวัสส์ บำเพ็ญบุญบารมี, 2550: 60)

ในระยะต่อมา ขณะที่พระพุทธองค์ประทับจำพรรษา ณ ป่าไม้สะเดา ใกล้เมืองเวรธูชา พระสารีบุตรเถระได้กราบทูลขอให้พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยสำหรับภิกษุสงฆ์เอาไว้ล่วงหน้า เนื่องจากพระเถระเกิดปริวิตกถึงความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในอนาคต แต่พระศาสดาก็มิได้ทรงบัญญัติพระวินัยตามที่พระอัครสาวกกราบทูลขอ โดยทรงให้เหตุผลว่า จะต้องรอให้เกิดอสาวิฏฐานิยธรรม คือ ธรรมทั้งหลายซึ่งเป็นที่ตั้งของอสาวิฏฐานิยธรรม กิเลสที่ต้องสั่นคานมีมากขึ้น ได้แก่

1. ภิกษุ (ที่เป็นปุถุชน) มีจำนวนมากขึ้นเป็นหมู่ใหญ่
2. บรรดาภิกษุต่าง ๆ ได้บังเกิดขึ้นแก่พระสงฆ์เป็นจำนวนมาก
3. ภิกษุศึกษาพระพุทธพจน์ แต่ไม่มีใครครวญโดยแยกกาย แล้วไปแสดงธรรมเทศนาแบบผิดๆ
4. ภิกษุได้ประพฤติดนเสื่อมเสียก่อน จนเป็นที่ติเตียนทั้งจากคฤหัสถ์และภิกษุด้วยกันแล้ว พระองค์จึงจะ

ทรงบัญญัติพระวินัยขึ้น (ธีรวัสส์ บำเพ็ญบุญบารมี, 2550: 60)

ดังนั้น สิกขาบทต่างๆ จึงถูกบัญญัติขึ้น ภายหลังจากที่มีการกระทำผิดของภิกษุ จนเป็นที่ติเตียนโทษนาของหมู่พระภิกษุด้วยกันหรือของชาวบ้าน หลังการสอบสวน ได้ถาม ชี้แจงแสดงให้เห็นข้อเสียของการกระทำนั้นๆ

แล้ว จึงทรงบัญญัติพระวินัย และเพิ่มจำนวนข้อบัญญัติขึ้นเรื่อยๆ ตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนั้น เพื่อไม่ให้เหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นในหมู่สงฆ์อีก ในพระวินัยปิฎก มหาวีรังค์ ได้แสดงเป้าหมายของการบัญญัติพระวินัยไว้ดังนี้ (วิมทา. (ไทย) 1/39/28)

1. เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์
2. เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์
3. เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก
4. เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม
5. เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในปัจจุบัน
6. เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดในอนาคต
7. เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส
8. เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของคนที่ยังเลื่อมใสแล้ว
9. เพื่อความตั้งมั่นแห่งศีลธรรม
10. เพื่อเอื้อเพื่อวินัย

วัตถุประสงค์ทั้ง 10 ข้อนี้ กล่าวโดยสรุปคือ (1) เพื่อความเรียบร้อยดีงามของสังคมสงฆ์ (2) เพื่อความสบายใจของสังคมคฤหัสถ์ และ(3) เพื่อพระพุทธศาสนาโดยตรง (พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ, 2542: 79) วินัยสงฆ์จึงมิใช่ศีลในความหมายแคบๆ แต่ครอบคลุมเรื่องเกี่ยวกับความเป็นอยู่ทุกๆ ไปที่เรียกว่าชีวิตด้านนอกของภิกษุสงฆ์ทุกแห่ง ทุกมุม ว่าโดยสาระก็ได้แก่ ระบบแบบแผนทั้งหมดสำหรับหมู่ชนหนึ่ง ที่จะให้หมู่ชนนั้นตั้งอยู่ได้ด้วยดี สามารถมีชีวิตอยู่ตามหลักของตน และสามารถปฏิบัติกิจการงานต่างๆ เพื่อเข้าถึงเกี่ยวกับการปกครอง การบริหาร การศาล นิติบัญญัติ การเศรษฐกิจ การศึกษา เป็นต้น (พระธรรมปิฎก, 2551: 448-449)

เหตุที่ไม่ต้องรับผิดทางพระวินัย

ดังกล่าวแล้วว่าพระวินัยนั้นเป็นทั้งข้อห้ามและขออนุญาต ด้วยเหตุนี้เมื่อมีการฝ่าฝืนข้อที่ห้ามย่อมมีโทษ โทษทางพระวินัยนั้น มี 3 สถาน คือ

1) โทษสถานหนัก หรือ ครุโทษ แก้ไขไม่ได้ เรียก “อเตกัจฉา” ได้แก่ อาบัติปาราชิก ภิกษุต้องแล้ว (ล่วงละเมิดแล้ว) ขาดจากความเป็นภิกษุอย่างเด็ดขาด จะกลับมาบวชใหม่อีกไม่ได้ เช่น ภิกษุเสพเมถุนธรรม ภิกษุแก้สังฆาฆาต มนุษย์ให้ตาย เป็นต้น

2) โทษสถานกลาง หรือ มัชฌิมโทษ แก้ไขได้ เรียก “สเตกัจฉา” ได้แก่ อาบัติสังฆาทิเสส ภิกษุต้องเข้าแล้ว ต้องอยู่กรรม คือจะต้องอยู่ปริวาสให้ครบตามจำนวนวันที่ปกปิดนับตั้งแต่วันต้องอาบัติ และประพฤตมิานต์อีก 6 ราตรี จึงจะพ้นจากอาบัตินั้นได้ เช่น ภิกษุจับต้องกายหญิง ภิกษุน้อมลากของสงฆ์มาเพื่อประโยชน์ตนเอง เป็นต้น

3) โทษสถานเบา หรือ ลหุโทษ แก้ไขได้ เรียก “สเตกัจฉา” เหมือนข้อ 2 แต่เบากว่า เพราะเมื่อภิกษุต้องแล้ว เพียงแสดงอาบัติที่ต้องนั้นต่อหน้าภิกษุด้วยกัน ก็พ้นจากอาบัตินั้นได้ อาบัติเหล่านี้ ได้แก่ ถูลัจฉัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฎ และทุพภาษิต เช่น ภิกษุดื่มสุรา ภิกษุจับเงินทอง ภิกษุพรากของเขี้ยว ภิกษุยื่นแสดงธรรมแก่อนุปสัมบันที่นั่นอยู่ เป็นต้น

อาการที่ภิกษุจะต้องอาบัติเหล่านี้มี 6 อย่าง คือ 1) ต้องด้วยไม่ละอาย 2) ต้องด้วยไม่รู้ว่าจะสิ่งนี้เป็นอาบัติ 3) ต้องด้วยสงสัยแล้วขึ้นทำลง 4) ต้องด้วยสำคัญว่าควรในของที่ไม่ควร 5) ต้องด้วยสำคัญว่าไม่ควรในของที่ควร และ 6) ต้องด้วยลืมนสติ (วิ.ป. (ไทย) 8/295/394)

โทษทั้ง 3 สถานนี้ใช้บังคับแก่ผู้ที่กระทำความผิด ตามบทบัญญัติทั้งที่มาในปาฏิโมกข์และบทบัญญัติที่เป็นอภิสมจาร แต่อย่างไรก็ตาม การกระทำความผิดตามพระวินัยนั้นได้มีข้อยกเว้น ไม่ให้ปรับโทษแก่ภิกษุที่ทำความผิด ซึ่งจะระบุ

เป็นสิกขาบทตามแต่กรณี (ในหมวดอนาปัตติวาร) แต่ลักษณะต่อไปนี้เป็นลักษณะร่วมที่ภิกษุทำผิดแล้ว ไม่ต้องรับผิดทางพระวินัย ได้แก่

1. ภิกษุผู้เป็นอาทิกัมมิกะ หมายถึง ภิกษุผู้ก่อความเสียหายจนเป็นเหตุให้ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามไว้ ผู้เป็นต้นบัญญัติแห่งสิกขาบทนั้นๆ กล่าวคือ เมื่อภิกษุรูปใดกระทำหรือประพฤติอย่างใดอย่างหนึ่งชาวบ้านหรือภิกษุรูปนั้นมาสอบถาม ได้ความจริงแล้วหากทรงวินิจฉัยแล้วเห็นว่ากระทำหรือความประพฤตินั้นไม่ดี ไม่ถูกต้อง นำตาหนิไม่ควรทำ ไม่ควรประพฤติก็ทรงบัญญัติเป็นสิกขาบทห้ามไว้ภิกษุรูปนั้นถือว่าเป็น อาทิกัมมิกะ ในเรื่องนั้น อาทิกัมมิกะนี้ได้รับการยกเว้นไม่เป็นอาบัติ คือไม่ถึงว่าเป็นผิด เพราะกระทำการนั้นเมื่อยังไม่มีสิกขาบทบัญญัติห้ามไว้

2. ภิกษุที่มีสติพันเพื่อน บ้า วิกลจริต จิตฟุ้งซ่าน มีความกระสับกระส่ายอย่างแรงกล้า จนไม่สามารถควบคุมตนเองได้

จะเห็นว่า เหตุที่ไม่ต้องรับผิดทางวินัยนั้นมีเฉพาะภิกษุที่เป็นต้นบัญญัติ (อาทิกัมมิกะ) เนื่องจากการกระทำนั้นยังไม่เป็นความผิด ข้อนี้สอดคล้องกับหลักกฎหมายอาญาที่ว่า บุคคลจะต้องรับโทษในทางอาญาต่อเมื่อได้กระทำการอันกฎหมายบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้และโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้น ต้องบัญญัติไว้ในกฎหมาย ส่วนอาการพันเพื่อน บ้า วิกลจริตนั้น ถือเป็นหลักสากลที่ว่า ผู้กระทำผิดจะต้องได้รับโทษเมื่อเขาได้กระทำโดยความประสงค์อันอิสระและมีสติสมบูรณ์เท่านั้น (Volont'e libre et intelligence imcide) (ชานนท์ ศรีสาตร์, 2545)

การอ้างความไม่รู้ในพระวินัย

การอ้างความไม่รู้พระวินัยนั้นเป็นเรื่องที่มีความเป็นไปได้สูง โดยเฉพาะในสังคมสมัยพุทธกาล เนื่องจากการสื่อสารและการเผยแพร่พระพุทธบัญญัติให้เป็นที่รู้โดยทั่วกันนั้นกระทำได้โดยยาก แม้พระพุทธเจ้าจะทรงบัญญัติให้ยกสิกขาบทขึ้นแสดงทุกกึ่งเดือน (วิ.ม. (ไทย) 4/136/213) แต่การบัญญัติพระวินัยนั้น ไม่ได้บัญญัติในคราวเดียวหรือสถานที่แห่งเดียวกัน หากแต่ทรงบัญญัติไปเรื่อยๆ ตามสถานการณ์และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น พระวินัยนั้นเมื่อบัญญัติแล้วย่อมมีผลบังคับใช้กับภิกษุทุกรูป แต่การที่จะให้ภิกษุทุกรูปปรับทราบบทบัญญัติใหม่ๆ เหล่านั้นเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยากมาก ด้วยเหตุนี้ การไม่รู้พระวินัยจึงเป็นเรื่องปกติที่สามารถเกิดขึ้นได้ กระนั้น หากตีความให้สอดคล้องกับแนวทางของกฎหมายก็จะกลายเป็นว่า พระวินัยเป็นสิ่งที่แน่นอนเด็ดขาดและภิกษุทุกรูปย่อมรู้ได้ (definite and Knowable) และถือว่าทุกรูปต้องรู้วินัย

อย่างไรก็ตาม การอ้างความไม่รู้ในพระวินัยนั้นมีปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และมีการวินิจฉัยการอ้างความไม่รู้พระวินัยนั้นไว้ด้วย ซึ่งมีที่คณะเป็น 2 ประการ คือ

1. นำความไม่รู้พระวินัยมาอ้างเป็นเหตุไม่ต้องรับโทษทางวินัย มีปรากฏเป็นกรณีศึกษาในเรื่องภิกษุชาวโกสัมพี ความพิสดารว่า ภิกษุสองรูป คือ พระวินัยธรและพระธรรมกถึก ทั้งสองมีบริวารรูปละ 500 ได้อยู่ที่โฆสิตาราม ใกล้เมืองโกสัมพี วันหนึ่ง พระธรรมกถึกไปห้องแล้วเหลือน้ำชำระไว้ในภาชนะ ภายหลังพระวินัยธรเข้าไปที่ห้องน้ำนั้น เห็นน้ำที่พระธรรมกถึกเหลือไว้นั้น เมื่อออกมาจึงถามพระธรรมกถึกว่า “ท่านเหลือน้ำไว้หรือ” พระธรรมกถึกรับว่า “ใช่” พระวินัยธรจึงกล่าวว่า “ท่านก็ไม่หรือว่าการเหลือน้ำไว้แบบนี้เป็นอาบัติ (ความผิด)” พระธรรมกถึกตอบว่า “ไม่ทราบ ถ้าเป็นอาบัตินั้น ผมจักทำคืน (ปลง) อาบัตินั้นเสีย” แต่พระวินัยธรได้วินิจฉัยว่า “ก็ถ้าว่าข้อนั้นท่านไม่แกล้งทำ เพราะความไม่มีสติ อาบัตินี้ไม่มี” (ม.ญ. (ไทย) 12/491-500/529-536) จากกรณีดังกล่าวนี้ การที่พระธรรมกถึกไม่รู้ว่าการเหลือน้ำไว้ในห้องน้ำนั้นเป็นอาบัตินั้นด้วยความจริงใจ ไม่ใช่รู้แล้ว แต่แกล้งไม่รู้ พระวินัยธรจึงตัดสินว่า ไม่มีอาบัติ กรณีเช่นนี้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การอ้างความไม่รู้ในพระวินัยนั้นสามารถนำมาอ้างเพื่อการไม่รับผิดทางวินัยได้ ทั้งนี้ มีเงื่อนไขที่ต้องพิจารณาคือ ความจริงของการไม่รู้

นอกจากนั้น ในมิถุนายนปีพุทธศักราช ๒๕๒๖ ปาปกรณณ์ปัญญปัญหา พระนาคเสนได้ยืนยันต่อพระยามิถุนันท์ว่า ภิกษุไม่รู้และกระทำซึ่งกรรมนั้นหาอาบัติมิได้ เพราะพระพุทธรูปเจ้าทรงปรารถนาเอาสัญญาวิโมกข์ เมื่อภิกษุไม่สำคัญไม่ทันรู้ กระทำกรรมนั้นๆ ย่อมหาอาบัติมิได้ คำอธิบายของพระนาคเสนนี้ยืนยันได้ระดับหนึ่งว่า ภิกษุสามารถอ้างความไม่รู้วินัยเพื่อไม่ต้องรับโทษทางวินัยก็ย่อมได้ แต่นั่นก็ต้องเป็นการไม่รู้อย่างแท้จริง และเป็นการไม่รู้ที่เกิดจากสัญญาวิโมกข์^๑ กล่าวคือ สิกขาบทใดที่เป็นสัจตตะ คือต้องประกอบด้วยจิตคิดที่จะกระทำด้วย เช่น ปาราชิก สิกขาบทที่ 2 ว่า “ก็ ภิกษุใด ถือนาฬายกที่เจ้าของมิได้ให้โดยส่วนแห่งจิตคิดจะลัก...แม้ภิกษุนั้นเป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้” (วิ.ม. (ไทย) 1/89/78) สิกขาบทเช่นนี้ต้องประกอบด้วยจิตด้วย (ในสิกขาบทนี้ถือ โภจยจิต) จึงจะถือว่าผิดพระวินัย หากไม่ประกอบด้วยจิต เช่น สำคัญผิดคิดว่าทรัพย์นั้นเป็นของตนหรือกำหนดในใจว่าเพียงแต่เอมเท่านั้น ลักษณะเช่นนี้เรียกว่า สัญญาวิโมกข์ อาการเช่นนี้จึงไม่ถือว่าผิดพระวินัย คำอธิบายนี้ แสดงให้เห็นว่า หากภิกษุไม่รู้ว่าการกระทำนั้นเป็นความผิดทางพระวินัย จึงกระทำผิดลงไปโดยไม่สำคัญไม่ทันรู้ว่าเป็นพระวินัย การกระทำนั้นไม่เป็นอาบัติ ดังความในพระวินัยปิฎกว่า “อาบัติเป็นสัญญาวิโมกข์มีอยู่ อาบัติไม่เป็นสัญญาวิโมกข์มีอยู่” (วิ.ป. (ไทย) 8/322/427)

2. นำความไม่รู้พระวินัยมาอ้างเป็นเหตุไม่ต้องรับผิดไม่ได้ เนื่องจากในสมันตปาติกา ได้ระบุไว้ว่า ภิกษุยอมต่ออาบัติด้วยอาการ 5 เหล่านี้ คือ ความเพนผู้ไม่ละอาย ความไม่รู้ ความเป็นผู้สงสัยแล้วขึ้นทำ ความเป็นผู้มีความสำคัญว่าควรในของที่ไม่ควร ความเป็นผู้มีความสำคัญว่าไม่ ควรในของที่ควร จะเห็นได้ว่า ในอรรถกถาได้ระบุไว้ชัดเจนว่า แม้ความไม่รู้ก็ทำให้ภิกษุนั้นต้องอาบัติได้ แต่นั่นก็เป็นเพียงการแสดงให้เห็นถึงอาการที่จะต้องอาบัติ (ผิด) เท่านั้น ยังไม่ได้อธิบายให้ลึกลงไปว่า ความผิดที่ต้องด้วยอาการไม่รู้นั้นจะต้องรับโทษทางวินัยด้วยหรือไม่

วิเคราะห์และสรุป

จากการศึกษาหลักฐานคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ในประเด็นเกี่ยวกับ การอ้างความไม่รู้พระวินัย พบว่า การอ้างความไม่รู้พระวินัยนั้นมีปรากฏในพระไตรปิฎก ดังปรากฏในกรณีของพระธรรมกถึกเหลือน้ำไว้ในถาน พระวินัยธรได้วินิจฉัยแล้วว่า เมื่อไม่รู้ว่าการกระทำเช่นนี้ผิด ก็ไม่ถือว่าผิด ไม่ต้องปรับอาบัติ อีกกรณีคือพระนาคเสนได้อธิบายถึงลักษณะความผิดในสัญญาวิโมกข์ว่า หากไม่สำคัญไม่ทันรู้ในสิกขาบทที่เป็นสัจตตะ ก็แสดงว่าองค์แห่งความผิดในสิกขาบทที่เป็นสัจตตะนั้นไม่มี จึงไม่ถือว่าเป็นความผิดด้วยเช่นกัน การอ้างความไม่รู้ทางพระวินัยจึงสามารถจำแนกออกเป็น 2 กรณี คือ

1. การอ้างเพราะความไม่รู้ว่ามีสิกขาบทห้ามไว้ เป็นการอ้างที่สามารถนำมาพิจารณาได้ครอบคลุมสิกขาบททั้งหมด ทั้งที่เป็นสัจตตะและอิจตตะ
2. การอ้างเพราะความไม่สำคัญไม่ทันรู้ (สัญญาวิโมกข์) เป็นการอ้างที่ครอบคลุมเฉพาะอาบัติที่เป็นสัจตตะเท่านั้น เพราะสัญญาวิโมกข์ย่อมเกิดขึ้นได้เฉพาะกับอาบัติที่เป็นสัจตตะเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม การอ้างความไม่รู้พระวินัยสามารถนำมาอ้างเพื่อไม่ต้องรับโทษทางพระวินัยได้นั้นไม่สามารถยืนยันคำกล่าวที่ว่า “ผู้ไม่รู้ย่อมไม่ผิด” ได้เสียทีเดียว เพราะในอรรถกถาได้แสดงชัดเจนว่า ภิกษุยอมต่ออาบัติ (ผิดพระวินัย) ด้วยความไม่รู้ นั้นหมายถึง ก็เพราะความที่ภิกษุไม่รู้ว่ามีสิ่งใดเป็นอาบัติจึงได้กระทำสิ่งนั้นลงไป ก็เป็นเหตุให้ต้องอาบัติได้ คือผิดโดยไม่รู้ตัวว่าผิด เมื่อความผิดเกิดขึ้นด้วยความไม่รู้เช่นนี้ การวินิจฉัยว่า ภิกษุที่ต้องอาบัติด้วยความไม่รู้นั้นจะต้องรับโทษทางวินัยหรือไม่ จึงต้องอาศัยคำวินิจฉัยของพระวินัยธรและคำตอบของพระนาคเสนประกอบด้วย เมื่อวิเคราะห์ตามหลักฐานของอรรถกถาและกรณีศึกษาในพระไตรปิฎก จึงสรุปได้ว่า การอ้างความไม่รู้

^๑ สัญญาวิโมกข์ คือ สภาพจิตที่หลุดพ้นจากการจำได้ หมายถึง

พระวินัยนั้น “ผิดแต่ไม่ต้องรับโทษ” อนึ่ง หากสักขาบทนั้นเป็นอจิตตกะ แม้ไม่รู้ก็ไม่ต้องรับโทษทางพระวินัยด้วยเช่นกัน

การจะนำหลักการทางพระพุทธศาสนา คือ เจตนาเท่านั้นที่เป็นกรรม มาใช้ในการตัดสินพระวินัยนั้นสามารถนำมาอ้างได้เฉพาะในอาบัติที่เป็นสจิตตกะเท่านั้น ส่วนอาบัติที่เป็นอจิตตกะนั้นไม่สามารถนำมาอ้างได้ เช่น โภชนวรรค สิกขาบทที่ 7 ว่า “อนึ่ง ภิกษุใด เคี้ยวก็ดี ฉันทก็ดี ซึ่งของเคี้ยวก็ดี ซึ่งของฉันทก็ดี ในเวลาวิกาล เป็นปาจิตตีย์” (วิ.มหา. (ไทย) 2/248/505) อาบัติเช่นนี้ แม้ไม่มีเจตนา (อจิตตกะ) หากทำแล้วย่อมถือเป็นความผิดทันที จะอ้างไม่รู้หรืออ้างสัญญาวิโมกข์ไม่ได้ ดังจะเห็นได้จากอนาปัตติวารที่ระบุถึงภิกษุที่ไม่ต้องรับผิดในสิกขาบทนี้เพียง 3 จำพวก คือ 1) ภิกษุที่ฉันทซึ่งเป็นยามกาลิก สัตตาหาลิกและยาวชีวิก 2) ภิกษุวิกลจริต และ 3) ภิกษุต้นบัญญัติ (วิ.มหา. (ไทย) 2/251/406)

โดยสรุปแล้ว การอ้างความไม่รู้พระวินัยนั้นสามารถกระทำได้ และไม่ต้องรับผิดทางพระวินัย เพราะ “ภิกษุไม่รู้และกระทำซึ่งกรรมนั้นหาอาบัติมิได้” ประกอบกับ “ถ้าท่านไม่แก่งทำ เพราะความไม่มีสติ อาบัติไม่มี” อาบัติเหล่านี้จึงสงเคราะห์เข้าใน “อาบัติที่เป็นสัญญาวิโมกข์”

บรรณานุกรม

กำชัย จงจักรพันธ์. **ชวนคิด-ชวนคุย**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.dailynews.co.th/article/370773> [27 เมษายน 2563].

เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. **คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาค 1**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.

ชานนท์ ศรีสาตร์. “เหตุยกเว้นโทษในกฎหมายอาญา”. **วิทยานิพนธ์ปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2545.

ธีรวัส บำเพ็ญบุญบำรุง. “หลักกรรมในมิลินทปัญหา”. **โครงการธรรมศึกษาวิจัย. มุลนิธิเบญจนิกาย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย**, 2550.

พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ. **เก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช. **หลักพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540.

สมศักดิ์ ปริศนานันทกุล. “บทบาทรัฐสภาในการแก้ไขปัญหาความไม่รู้กฎหมายของประชาชน”. **งานเอกสารวิชาการการอบรมหลักสูตรผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง (บ.ย.ส.) รุ่นที่ 10**. วิทยาลัยการยุติธรรม: สำนักงานศาลยุติธรรม, 2550.